

rencsétlen javáért beszédet tartsak, 's egykét szó 's fél mosolygás ... néitől ha itt volna 's kívánná, leghuzgóbb védjévé teendnének. Atok Laroche faucaultra, kinek mindig igaza van. "Tudta e már ön, hogy az érzelő Sterne illy semmirekellő volt. Én már ezelőtt olvastam — et puis suez-vous à messieurs les savaus! — Mi értékét mint költőnek illeti, arról Byron mind naplójában mind pedig leveleiben igen szerényen nyilatkozott 's én ezen szerénységét őszintének tartom. „Egy reggel föl-ébredék 's híresnek találám magam.“ Az írói írgykedésről e'kép szól: „A' lélek birtoka nem határtalan e! Pályán, hol ezel nincs kitérve nem mindegy-e elől vagy hátul lenni? A' dicsőség templa ma az, melly a' persáké — a' mindenség, ol-táriak a' hegylek tetői. Én egy névtelen bércezel vagy a' kaukasussal megelégszem, 's mindnyájan kiknek csak tetszik bízást elfoglalhatják a' Mont-blancot vagy a' Chimborassót, a' nélkül hogy fölmagassodásukat részemről akadályozzám.“

BAJZA URHOZ

A' TELENKOR-TÁRSALKODÓ 190IK SZÁMÁBAN MEGJELENT BESZÉDJÉRE.

Szól tovább Bajza ur: talán vannak a' színészek közt még is olyanok, kik érzik és tudják, hogy még van tanulni valójuk.

Megengedjük, hogy talán vannak; de szájjal vallani 's tettel ellenkezőt művelni nem elég az üdvösségre. Pedig budai színészeinknél alkalmazást így megy a' dolog. Vegyük-föl például: egy párszor említettük kritikai töredékeinkben, ne hallassák annyiszor e' kiejtést: *épen itt jön ő*, ha utána darab ideig senki sem jó. Színészeink alkalmazást érzik és tudják, hogy ezen szíves tanácsunk követést érdemel, 's a' ki csak folyvást jár a' budai színházba, tapasztalhatja, hogy még sem cselekesznek szerinte.

Szól tovább Bajza ur: az idétlén magasztalás, valamint az idétlén ócsárlás egyiránt kárte-kony és következeiseire nézve bűn.

Ezen oktatlan thesisre legsimábban emez antithesisel felelhetünk: az idétlén magasztalás, valamint az idétlén ócsárlás nem egyiránt kárte-kony és következeiseire nézve nem mindenik bűn. Hozzon-fel Bajza ur okokat thesis'e védelmére, miké-peselek leszünk legalább is egyirány nyomosságunkat felbontani antithesisünk mellett. De — dato non concessio — ugyan tekintsen csak Bajza ur talajdon kiadta kritikai lapjaira 's nézze, mily rettentő bűnök történtek ott e' mind két nemből!

— Egyébiránt mi e' két különböző sereg' egyik nemébe sem engedjük magunkat számíttatni.

A' mi azon vádját illeti Bajza urak, hogy e' bűnbén a' Rajzolatok' szerkesztősége is részes, ez minket nem illet. Arról pedig van-e nines-e befolyása kritikáinkra, nem tartozunk számot adni. A' felhaddott remek előadás, mesteri színész, mesteri játék többnyire a' Bajza ur által dicséret Őszinte Testvéreket illetik. Szinte az is, midőn az Őszinte Testvérek egy előadásról azt mondák, hogy benne „színészeink csaknem egytől egyig remekeltek.“

Szól tovább Bajza ur: színészi bírálóinkban a' magasztalások szinte egy tulságosak valának, valamint tulságosak most a' Rajzolatok' 13dik számában álló korholások. Itt is, mint többnyire, középen van az igazság.

Figyelmeztetjük Bajza urat, ha az ember e' kopott közmondással akar valamit erősíteni: *középen az igazság*, — szükség előbb tudnia, a' két extremumot. Mi ugy véljük, színészi bírálóinkban a' két extremumot kétfélel az idétlén magasztalók és idétlén ócsárlók teszik. Idétlén magasztalók volnának, kik színészeinket remeklőknek 's a' t., idétlén ócsárlók pedig, kik őket épen semmit érőknek mondanák. E' közt a' középut, ugy véljük, épen az, mellyen mi járnunk iparkodánk: ugyan is épen azon fejlecsóráltató cikkelyben mondtuk, hogy a' budai színésztársaságot általában véve legjobbnak tartjuk a' hazabeliek közt, de egyébiránt benne is számtalan korholásra méltó találunk. Nincs tán hamarjában egy kopottabb 's minden szájján forgóbb sententia, mint: középen az igazság. Ellenben nines semmi, melly az embert a' legnagyobb bohóságokra vezérelheti, ha e' sententia után indul. E' szerint soha egy biztos állításhoz nem juthatunk. E' szerint minden philosophálásunk egy végtelen progressio volna. Ugyan is ha ma két ellenkező vagy ellenkezőnek látszó állítás közt a' medium proportionalem feltaláltuk, holnap ismét vehetjük e' középsőt 's a' volt extremumok' egyikét két extremumnak 's ismét mondhatjuk: középen az igazság. Holnapután az újra feltalált közép 's a' volt extremum közt megint új közepet kereshetünk 's ez így menne in infinitum. Láthatni innét, mennyire nem követésre, hanem kerülésre méltó azon állítás.

Bajza ur továbbá elbizottsággal vádol bennünket. Mert — ugymond — azért, mivel X. et Comp. tanácsai el nem fogadtattak, azt mondani,

hogy a' budai színészek borzadnak az előre menéstől, olly elbizottság, melly kétségbe hozhatatlan bizonyítja, mennyire hiszi X. et Comp. „hogy a' territoriumot egész a' nagy diófaig kizárólag birja.“

Tanácsaink' nem jó voltát Bajza ur még egy szócskával sem bizonyította, 's ha illyesmit tenni erőködnék is, alig hiszük, hogy egy könnyen meggyőződi okokat hordhatna-fel e' részben ellenünk. Jó tanácsok' követését pedig méltán várhatjuk 's ezt várni éppen nem mutat elbizottságra. Százszorta nagyobb elbizottságra mutat az, hogy Bajza ur elégségesnek hiszi magát, nekünk felülegyes észrevételeit elmondogatni 's minden okfelhordás nélkül ezt is azt is állítgatni, a' nélkül, hogy a' budai színészeket annyira mint mi ösmernének, minthogy legalább e' télen, mellyen kritikáinkat irtuk, a' budai színházban nem vala látható, legalább nekünk nem volt szerencsénk. — De hogy kitűnjék, mellyik félnek nagyobb elbizottsága, tekintsünk csak Bajza ur' ékesbeszédjének praeceptorai hangjára. Ó nagy pathosszal azt mondja: számtalanszor elesőváltá fejét az okatlan bírálatokra. Ugyan mit gondol Bajza ur? Mi kérdő, mi elbizott hang ez? Azt véli Bajza ur, hogyha napkeletől napnyugatig mindegyre csóválandja is fejét, praeceptorai fejcsóválására akárki is fog valamit hajtani? Azt álmodja Bajza ur, fejcsóválgatása akárki előtt olly nagy tekintetű lesz, hogy annak láttára feledni fogja azon okatlan állításokkal rakott ékesbeszédét, mellyet ellenünk íra 's mellyre mi nem fejüknek csóváltuk ugyan, hanem jónagyot neveltünk. Igen könnyű fejnek kell annak lenni, mellyet mindegyre csóválgatbatni. Ha valaki Bajza urnak a' „Kritikai Lapokban“ megjelent cikkeleiéből azon helyeket felhordani akarná, mellyek elbizottságra mutatnak, milly roppant halomra gyűlnének ez idézések! Innet sül ki igazán, mennyire hiszi Bajza ur, „hogy a' territoriumot egész a' nagy diófaig kizárólag birja.“

Szól tovább Bajza ur: a' kritikának mulhatatlanul kötelessége a' körülményeket is figyelembe venni 's a' t.

Színészeink' állapotját mi alkalmasint jobban tudtuk, mint Bajza ur, ki azt mondja „segedel-mők semmi sem volt —“ pedig olvashatá a' hírlapokban is, hogy a' vármegyei szételők' két-harmadát meghagyták; ebből láthatni, Bajza ur mennyire ismeri állapotjokat! Hallgatdójok kérdés volt, ez igaz; de kritikáink-e okai? — a' hibák' és silány darabok' megrovása? — Illy időtűjban tavaly is a'

kritika okozta, hogy hasonlóan nem igen volt nézőjök, midőn kritika nem is volt? — Okozta az idő, a' közönség' részvétlensége, okozták a' sok silány darabok. Fordult volna meg Bajza ur egy-szerkétyszer színházunkban, hallhatta volna a' közpanaszt a' darabok' silánysága ellen. 'S így nem esuda, ha hitelök nem igen volt, 's még most sem igen van. Adjanak jobb darabokat és mennél jobban, esalhatatlanul több nézőjök 's nagyobb hitelök lesz. Ezen jobb és jobbanra volt minden irányzatunk; 's így nem hitelök' rontására, hanem emelésére törekedtünk; 's azon kérdés ha van-e ebben méltalom, műszeretet? 's a' t. éppen nem hoz zavarba.

Szól tovább Bajza ur szépen Schiller szerint: a' színészek általában sokkal nagyobb jogai vannak megkivánni, hogy kritikusa igazságos és dologhoz értő 's a' felőle irt kritika kimerítő legyen, mint az írónak — 's a' t.

Itt ismét azt kellene Bajza urnak megmutatnia, bírálatinkban színészeink iránt hol voltak igazságtalanok, dologhoz nem értők? Hogy kimerítő bírálatokat nem adtunk, csak töredékeket, annak oka körülményünkben fekszik; mi divatúságban irtunk 's írunk, mellynek nem csupán a' színészet ezéj; 's így kimerítő bírálatokhoz kezdve, még alig volnaunk készen egypár darabbal; ezen hosszú megszagatást pedig olvasóink alkalmasint meg is unták volna, 's az alatt ollyak történhetének színpadunkon, mellyeket szó nélkül hagynunk, ezéiránytalanabban tarthatók, mint némely rég elmúltak' feszegetését. 'S így Bajza ur szerint em dilemma állhatott előttünk: körülményeinkhez képest vagy valamit, vagy semmit se kelle írunk: már pedig jobb valami, mint éppen semmi; mert minden helyes észrevétel egy lépéssel közelebb visz a' tökéletesség pontjához. Habár csak néhány jó 's megállható észrevételt mondtunk is, tettünk legalább ott valamit, hol Bajza ur eddig nem tett semmit. — A' könyvbírálatnak ellenőre az idő, de a' színi bírálatnak ellenőre a' színész maga; ma igazságtalanul bíráltatik, fellép holnap, jól játszik, 's a' közönség kikaczagja a' bírálót, ha figyelmére méltatta. Ellenőre lehet a' színészi bírálónak más bíráló, 's ezt magunknak is ohajtottunk volna, de ollyat kivételünk együtt járt legyen a' mutatóványokra, 's állításainkat okokkal czífolandá: de ha ollyan bírálja az előadások' kritikáit, ki jelen sem volt az előadásokon, az éjszakai amerikai utazást bíral a' nélkül, hogy beutazta volna — 's erre figyelmezen anti-kritikusunk!

Szól tovább Bajza ur: én elejétől fogva nem tudtam azt megérteni 's nem tudom még most sem, micsél van az eddigi magyar színészeti bírálatokkal!

Mi ezéjök volt másokaik? mi senki dolgába sem avatkozunk. Czélunk iratainkból elége kiteszhetik. Czélunk volt hosszabb tanulmányi tapasztalás által szerzett ösmerteinket practice a' színművekre 's előadásra alkalmazni; körülményeinkhez képest olly töredék észrevételeket ad-

ni, melyek használhatók légyenek; színészeinket gyöngébb oldalakra figyelmeztetni, hogy azon javítani törekedjenek. A' színművek' jó vagy rossz oldalát feltüntetni szükségesebbnek tartottuk az előadás bírálatánál, mert a' színésznek legfőbb azt tudnia, mit játszik, 's csak így tudhatja mint kell játszania. — Részrehajlatlanul kimondottuk egyik színésznek úgy mint másíknak minden elfogultság nélkül érdemeit úgy mint hibáit, a' ki át nézi töredeinket, de nem egyedül a' 13dik számot, meg fog gyógyodni. Legújabbí elzúnkat pedig olvashatni a' 13dik számban.

Szól továbbá Bajza ur: a' művészetnek olly nemében, mely nálunk theoretice egészen új, practice pedig bölcsőjében van, nem szabad és nem lehet célirányosan, csak kimerítő bírálatokat adni.

Bizonyítsa ezt be Bajza ur, 's töredeink azonnal megszündenek, mert céliránytalan dolgok sem mi, sem szerkesztőnk nem foghat akarni. Hanem engedje-meg Bajza ur, ha egyszersmind ezt kérdjük, hát Bajza urnak ez elve szerint, hogyan lehetett szabad a' költészetnek olly nemében, mint p.o. a' román, mely nálunk mind theoretice mind practice épen ollyan új mint a' színészet, kritikai lapjaiban célirányosan nem kimerít, hanem csak töredéket közöl, midőn ott bővebb hely is volt kimerítőt adhatni? — Ezt mostani elvével, mi legalább nem tudjuk összeegyeztetni.

Szól továbbá Bajza ur: Színi bírálatainkban elkerülhetetlenül szükséges még most minden apróságokra lebecsülni 's a' t.

Ezt mi is tettük, a' hol szükségesnek láttuk. — Az itt következő czikkelyt, melylik bírálatok legjobbak színi világunkban, a' közönség ítéletére bizzuk.

Szól továbbá Bajza ur: ne gondoljuk, mintha 5 a' színészek' ügyvéde akarna lenni.

Mi pedig nagyobbát ezt hiszük.

Ügyvédre egybírálat nincs is szükségök, legyen ügyvédök megkettőztetett igyekezetük.

Továbbá elősmeri színészeink' elbizottságát, 's nem akarja elpalástolni.

Mi többet tettünk, mi ennek gyógyszerét is kerestünk, őket gyöngébb oldalakra figyelmeztetvén.

Továbbá gyanítja, hogy színészeink kedv nélkül játszottak, sokszor készületlenül állottak-fel, 's kontárkodtak.

De ennek természetesen az lön következése, hogy kevés nézőjök is sokszor kedvetlenül tért haza, 's egy része vissza sem tért. És hogyha általuk tanult régi darabokban készületlenül állottak-fel 's kontárkodtak, a' kritika volt-e oka? 's mi gondja azzal a' kritikának, hogy a' társaság most gyengébb, hogy operákat nem adhat? vagy tán ezért szükség a' társaság mellett fogadtalan prókátoroskodni?

Mi sem szabtuk mindig bírálatinkat a' művészet legfelsőbb kíváncsihoz, mi sem vártunk csudákat: hanem olly észrevételeket mondtunk, melyekkel azon csuda felé egy lépésnyire közeledhessenek. Megengedjük azt is Bajza urnak,

hogy játékszíniük' egész állapotja, mint most van, sok fogyatkozásokat mutat, azt is megengedi az X. et Comp. ur, (vagy is urak), hogy azokon nem egyszerre lehet segélni 's nem is úgy, ha okok és következmények' megfontolása, ismeret, elv és czél nélkül korholást és magasztalást irogatunk pusztá hatalomhangon; de Bajza urn sem segél ám, ha okok' 's következmények megfontolása, ismeret, elv és czél nélkül irogat ellenünk pusztá hatalomhangon, hanem mutasson Bajza ur helyeket hol korholunk, hol magasztaltunk mi czél, elv, ismeret nélkül? Igazságosak is vagyunk, megvalljuk, hogy színészeink sokat haladtak, mióta a' fővárosban vannak: de többet is haladhatnának, ha azon Bajza ur által is elősmert elbizottságot levetteknek, 's ha csak néhány jobb észrevetelt is elfogadnának.

Bajza ur egybe hasonlítja a' színészeket bírálóikkal; de szerencsére mind a' színészeknek, mind a' bírálóknak ez csak Bajza ur' individualis egybehasonlítása, mások legalább más képet vontak-ki magoknak mind színészeink' mind bírálóik' örömeire. Itt egyszersmind bátorkodunk nevét, hogy Bajza ur, ki minket fentebb színészeink' hitelrontóinak tart, itt őket többnyire középserű practicus színészeknek nevezi. Aztán elősmeri Bajza ur, hogy a' színészeti kritika nem könnyű dolog, 's hogy ő csak mélyebb tanulás után merne hozzá kezdeni: hanem a' tőle nem látott színi előadások' kritikáinak bírálatához minden mélyebb tanulás előtt is hozzá kezd. — Itt ismét bátorkodnánk még pedig egy nagyot nevetni, ha csak ez ismeret és következmények szerint tette Bajza urnak, valamely mélyen titkos elvéből nem folyik, melyet X. et Comp. urak át nem láthatnak.

Hogy X. et Comp. felhagyott kritikával, 's figyelmét a' darabok bírálására fordítja, ezen czélt Bajza ur legalább még elhibázottabbnak tartja; mert amott semmi, itt pedig hamis tudományt terjesztünk. Itt ismét kérjük Bajza urat, hozzon-fel azon hamis tudományokból példákat, 's bizonyítsa-be okokkal, hogy hamisak, mert mi mindeképen a' 19dik század' emberei pusztá hatalomszónak nem hiszünk.

Vége némelly dramaturgusokat ajánl, mi pedig Bajza urnak, ha tetszik, többséket is ajánlhatunk; mi részünkről többséket is tanultunk és tanulunk. Színészeinket pro coronide sem Esslair, sem Seydelmann, sem Schröder, sem Anshützhoz nem mértük, nem is mérjük mind azért, míg bennök több akaratot több szorgalmat nem tapasztalunk, függjön az körülményeiktől vagy önmaguktól. Kritikáinkat azonban folytatjuk míg körülményeink engedendik, vagy míg más valaki célirányosabbat kezd.

X. et Comp.

 Ferenczy szobrászunknak mult számunkhoz csatolt jelentésére meg kell jegyeznünk, hogy kiadandó történeti rézlapjaira Pesten az előfizetést Halbauer testvérek király utcában, Budán pedig maga a' művész fogadja-el, országház-utczában 100d. sz. a., 10 órától 12 óráig.